

A24

Aide andioc bidaldu deustae...

Beste poema batean (A19 *Aitac ezcondu ezpanagui...*), hogeituroko neska gazteak ezkontzan bilatzen zuen grina eta desio sexualentzako irtenbidea; poema honetan, berriz, adin bereko mutil gazteak ez du inola ere ezkontzerik nahi, hain zuzen ezkontza bizitza sexual askerako oztopo iruditzen zaiolako, besteak beste. Ezkontzen den mutilak ez du gehiago aukerarik izango dama-zerbitzean gozatzen diren plazerekin atsegin hartzeko (7-36), eta, horren orde, kezka, lanak eta nekeak baino ez zaizkio etorriko, emaztearekin eta seme-alabekin (43-102); ondorioz, gizonezkoak nahiago du dagoen bezala segitu askatasunean, *amoradua* eta *dama servietan*, baina amaren babespean (*onec sustenduco nau egunean da gabea*), eta ez du hain gazte ezkondu nahi (103-175).

Poema honetan bezala B24-n ere (*Jaquiçu bada, gura badoçu...*) ahaideak dira mutila ezkonarazten ahalegintzen direnak. Joan Perez Lazarragakoaren datu biografikoekin lotu dira poema biak, gauza ezaguna baita (Di Cesare 2009) 1575ean ezkondu zela Katalina Gonzalez Langarikakoarekin, eta ezkontza hori bi familien arteko erlazioaren jarraipena izan zela, Joanen osaba, bere izen berekoa, eta Katalinaren izeba Ana Gonzalez Langarikakoa ere elkarrekin ezkonduak baitziren, baina seme-alabarik gabe, eta Joani eta Katalinari utzi baitzieten ondoreta; pentsatzekoa da, hortaz, bi familien artean adosturiko elkarketa izango zela, bi familien interesen arabera. Alde horretatik, bereziki interesgarriak dira ezabaturik agertzen diren lehenengo bi bertso-lerroak: *Arriolaric oita Larrara / jasi ei da cartea*. Arriolako jauregikoak ziren, hain zuzen, Gonzalez Langarikakoak, hots, Joanen emazte izango zenaren familiakoak, eta Larrakoa (esan nahi baita Larreakoa) zen Joanen osaba, bere izen berekoa, oinordetza utziko ziona (Joan Perez Lazarragakoa, idazlea, ezkondu ondoren aldatu zen Larreako dorrera bizitzera, 1576an); hortaz, Katalinaren gurasoek idazten diote Joanen osabari, ezkontza paratzeko eskatuaz.

<1195v> Aide andioc¹ bidaldu deustae
 escreviduric cartea
 ezcondu gura ninduqueela.
 Ene gogoco tritea!

¹ *Aide andioc*: ‘ahaide hurkoek, hurbilek’; *OEH*ren arabera (s.v. *ahaide*), *ahaide handi* “pariente próximo” da (Mendibururen lekukotasun batekin), *ahaide txiki*-ren aurkakoa, alegia. Ezabaturiko bertsiotan (*Arriolaric oita Larrara / jasi ei da cartea*) *jasi* aditza erabili da, Arriola (635 m) gaintxoan dagoelako Larreatik (565 m) begiratu gero.

Bertsio berrian (*Aide andioc bidaldu deustae / escreviduric cartea / ezcondu gura ninduqueela*), bi familien erreferentzia zuzena ezabatu da. Milia Lasturkoren eresiko lerro batzuk ez dira oso desberdinak: *Bidaldu dogu ceruetara cartea / Arren diguela gure andrea* (TAV 3.1.5).

Oy eta ² bardin ³ onela bada,	5
andia jatort caltea,	
cegaiti bein ezconduzquero ⁴	
galdu dot libertadea.	
Oneinbatenaz ⁵ oy quenduco jat	
amoraduen ⁶ nonbrea;	10
eragocico deraustae ⁷	
damaoc servietea.	
Acordaduco secula ez jat	
calean paseacea;	
astiric barriz ez dot içango	15
cear ifinten gorrea. ⁸	
Gabetan barriz ez jagot joco	
laztanai ⁹ biguelea, ¹⁰	

² *Oy eta*: Eskuizkribuko poemetan maiz erabiltzen dira *oy eta oyta* betegarriak (bakanka hemengo *oy eta*), bertso-lerroen neurri egokia lortze aldera.

³ *bardin*: ‘baldin’; Lazarragaren eskuizkribuan 11 aldiz aurkitu dugu *bardin*. Horietako batean bakarrik (AL: 1145v) du zalantzarik gabe gaurko ‘berdin’ esanahia, ‘berdintasuna’ adierazten duena; hiru aldiz (AL: 1151r, A27b: 7, A25: 8) ‘dena den, nonbait, beharbada, seguru aski’ adierazten du, gure ustez (cf. *OEH*, s.v., “de todas maneras, en cualquier caso” eta “probablemente, quizás”); behin (A12: 11) zalantza dugu bi adiera horietako zein ote duen; eta, azkenik, sei bider adierazten du baldintza (AL: 1172r, A24: 5, B15: 82, B16: 93, B16: 98, B21: 101).

⁴ *ezconduzquero*: ‘behin ezkondata, ezkondu eta gero’; *gero* adberbioa oinarri duen hainbat egitura erabiltzen du autoreak, perpaus kausal eta denborazkoak osatzeko nagusiki. Denborazkoak adierazteko, nagusiki “erakuslea + instrumentala + *-quero*” eta “partizipio + *azquero*” egiturak erabiltzen dira. Hemen “partizipioa + *-zquero*” dugu.

⁵ *Oneinbatenaz*: ‘honenbestez’; eskuizkribuko beste poema batean *oninbatenaz* (A23: 33 eta 85) agertzen da. Horiekin lotuak dira orobat beste hauek: *oneinbat* (AL: 1152v, A3: 23, B3: 51) eta *oneinbategaz* (B2: 7, B5: 87). *OEH*n *oneinbestegaz* (*BulaAl* 307) besterik ez da agertzen.

⁶ *amoraduen*: ‘amoraduaeren’, genitibo singularrean. Egitura bereko adibide batentzako, ikus *infamearen nonbrea* (B5: 16).

⁷ *deraustae*: ‘didate’; **eradutsi* aditza lau aldiz agertzen da Lazarragaren testuan, beti laguntzaile gisa. Horietatik bitan (A24: 11 eta B20: 71) aplikatibotasuna adierazteko erabiltzen da, hots, laguntzaile hirupertsonal arrunta da (*eutsi*, **eradun*, **i-ren* parekoa). Beste bitan (AL: 1145v eta A27: 5) kausatibotasunaren adierazteko erabiltzen da; gisa horretako kausatibozko formak ezezagunak ziren Lazarragaren testua agertu arte, baina iduri luke erabilera zabala zutela Arabako euskara zaharrean, Lazarragak indikatibotik kanpo ere kausatibotasuna laguntzailean markatzen baitu, *egin*-en ordez *eragin* erabiliz (*galdu lerait* A24: 157).

⁸ *cear ifinten gorrea*: Badirudi txapela zehar ipintzeak damak gorteiatzeko prest egotea esan nahi duela.

⁹ *laztanai*: ‘laztanari’; *-ai* datibo singularra da (bai eta hurrengo lerrokoa ere).

ez gueiago ¹¹ onerechiai	
bentanarean ¹² flautea.	20
Debecatuco ¹³ oy deustae	
ari eguiten apea; ¹⁴	
ez gueiago ez jagot joco	
contereagaz ¹⁵ atea.	
Erraz ¹⁶ daoque ¹⁷ azquero ¹⁸ gueldi	25
oi ene errodelea; ¹⁹	
arcaan ²⁰ barriz erraz dafinquet ²¹	

¹⁰ *biguelea*: ‘bihuela’; irakur bedi *biguela*, -u- eta guzti. Gitarraren antzeko hari-instrumentua da, eta hain zuzen XVI. mendean izan zuen loraldia Iberiar Penintsulan. Cf. AL: 1139r, AL: 1140v, AL: 1141v, AL: 1143v, A24: 18, A25: 18 eta B3:46.

¹¹ *ez gueiago*: ‘ez eta ere’; poema honetako beste *ez gueiago* guztiak ere horrela ulertu behar dira (A24: 23, 31, 35, 143).

¹² *bentanarean*: ‘bentanatik, leihotik’.

¹³ *Debecatuco*: Beste aditz batzuekin gertatzen den moduan, *debecatu* aditzaren osagarria ere inesiboan dago (-*ten*), eta ez absolutiboan (-*tea*) gaurko erabilera bezala.

¹⁴ *eguiten apea*: ‘musu ematea’; eskuikribuan bi bider dago *apa egin* ‘musua eman’ (*eguiten apea* A17: 19 eta *apa bat baneydiçu* A24: 22) eta behin *apatu* (*oñ-escu çardenoc apacen diot* B15: 10).

¹⁵ *contereagaz*: ‘ezpata-zorroaren muturreko atalarekin’; cf. *DAut*, s.v. *contera*: “El hierrezuelo cóncavo o hueco que fenece en punta y se pone en la extremidad de la vaina de la espada, daga o puñal, para que no la rompa, ni pueda herir al que topare en ella”.

¹⁶ *erraz*: ‘ziurrenik’; Lazarragaren eskuizkribuan, *erraz* beti da aditzaren modalitatea aldatzen duen partikula, eta ondoan beti du geroaldiko aditza: *erraz dasaqueçu* (AL: 1141r), *erraz daiçu ecusi* (A1: 2), *erraz daguiquet* (A5: 10), *erraz daidit / nic dichosaçat edugui* (A7: 23-24), *erraz daiquet* (A17: 15), *erraz daoque* (A24: 25), *erraz dafinquet* (A24: 27), *erraz dasaquet* (A27: 17), *ipirdietan deyqueoçu / erraz muñ bioc alcarri* (A27: 37-38), *erraz daoque* (A28: 15), *erraz çaozque* (A28: 23). *OEH*-n ez dugu aurkitu erabilera honen berri.

¹⁷ *daoque*: ‘egongo da’. Hemen geroaldiaren balioa du.

¹⁸ *azquero*: ‘geroztik’; *gero* adverbioan oinarriturik erabiltzen dituen egiturez, ikusi A24: 7 lerroko oharra. Hemen *azquero* hutsa dugu.

¹⁹ *errodelea*: ‘erredola’; cf. *DAut*, s.v. *rodela*: “Escudo redondo y delgado que, embrazado en el brazo izquierdo, cubre el pecho al que pelea con espada”.

²⁰ *arcaan*: Mendebaldeko zenbait testu zaharretan (Kapanagarena eta Frai Bartolomerenak, kasurako) inesibo singularreko eta absolutibo pluraleko markak (-*an* eta -*ak*) izenari erabat asimilatu gabe geratzen dira. Lazarragaren eskuizkribuan ere hala gertatzen da kasu horietan, -*a* amaieradun hitzetako bokal bikoitzek salatzen dutenez: absolutibo pluralean *bervaac* (AL: 1143r, AL: 1153r), *donzellaac* (AL: 1143v), *erropaac* (AL: 1144v), *capaac* (A23: 53) eta *quexaac* (B20: 12) ditu eskuizkribuak; beste horrenbeste adibide ditu salbuespen direnak, ordea: *armac* (AL: 1153r, B30: 23), *ezpatac* (AL: 1153v), *bervac* (AL: 1154v), *coplac* (A8) eta *labradurac* (B33: 12). Ergatibo pluralean bi adibide konparagarri ditugu, *doncellac* (AL: 1154v) batetik eta *ayta-amaac* (A21: 11) bestetik. *canpaac* (A28: 57) salbuespen den ala ez ezin da ziur baieztatu, ez baitakigu oinarritzko forma *canpa* ala *canpaa* den (Landuccik *campae* dakar: “badajo de campana, *campae mia*”); *nescac* (B5: 25) ergatibo plurala bada,

mallá finezco cotea. ²²	
Oi eztot cerren ²³ azquero janci	
seda finozco calcea, ²⁴	30
ez gueiago aren gañean	
çapata cuchilladea. ²⁵	
Oy arrezquero ²⁶ nic ez dot cerren ²⁷	
estudiadu dancea,	
ez gueiago decoro jaquin ²⁸	35

beste adibide monoptongo bat genuke bertan (ikus, hala ere, dagokion oharra). Inesiboari dagokionez, lau aldiz agertzen dira forma erabat asimilatuak: *conquistan* (AL: 1145v), *figuran* (AL: 1146r), *probian* (AL: 1146v) eta *ausencian* (A27b: 6); asimilatu gabeko bokala duten adibideak, aldiz, hiru dira: *Domecaan* (A7: 107), *arcaan* (A24: 27) eta *plaçaan* (B5: 83).

²¹ *dafinquet*: ‘ipiniko dut’; *ifini* aditzaren geroaldi trinkoa. Halako hamaika aurkitu ditugu Lazarragaren eskuizkribuan: *efinçu* (A16: 59), *jafindaçu* (A17: 44, B16: 34), *ce nafinçu* (A17: 60), *dafinquet* (A24: 27), *ez difinçuen* (A27: 4), *badafinçu* (A27: 41), *ifinçu* (A28: 172), *dafinela* (A28: 175), *nafinçu* (B3: 70), *nafinela* (B4: 4), *ce efinçu* (B5: 83).

²² *Erraz daoque azquero gueldi / ... / ... / malla finezco cotea*: Bi esaldi hauek esan nahi dute mutil gazteak ez duela gehiago justetan parte hartuko, erabili gabe geratuko baitira horietako partehartzaileren ezaugarri diren erredola eta kota-jantzia.
mallá finezco cotea: ‘sare finezko kota, sare finezko halakreta (gerritik gorako babes-jantzia)’; cf. Lcc “cota de malla, cota mallazcoa”.

²³ *eztot cerren*: ‘ez dut zertan / zergatik’; zehar galdera da, ez kausazko perpausa. Halako hiru aurkitu ditugu eskuizkribuan: *Çu ecusita, beste gauçaric / oy ezta cerren ecusi* (A2: 1-2), *Oi eztot cerren azquero janci / seda finozco calcea* (A24: 29-30), *Oy arrezquero nic ez dot cerren / estudiadu dancea* (A24: 33-34).

²⁴ *calcea*: ‘galtza zabal dotorea’; cf. *DAut*, s.v. *calza*: “La vestidura que cogía el muslo y la pierna, y eran mui huecas y bizarras”. Cf., orobat, Bernis (1962): “De las dos prendas que en el siglo XVI se usaban para cubrir las piernas y el cuerpo hasta la cintura, las calzas eran la propia de los hombres que vestían a la moda, mientras que los calzones o zaragüelles formaban parte del traje de labradores, artesanos y gentes de humilde condición en general”.

²⁵ *çapata cuchilladea*: ‘ebaki apaingarriak dituen oinetakoa’; Lazarragak *zapata* hitza oinetako generikoa adierazteko erabili badu (eta Landucciren hiztegian “çapato, çapata” agertzeak iradokitzen du hala bide dela), deigarria da *zapata* izenarekin adjektibo femeninoa erabiltzea (*cuchilladea*). Ez dakigu horrekin zerikusirik ote duen gaztelaniaz *zapato* eta *zapata* biak izateak. Cf. *DAut*, s.v. *zapata*: “Se llama assímismo un calzado, especie de botín de color, que llega a media pierna, como el cothurno antiguo”. Ikusi orobat *DAut*, s.v. *acuchillar*: “Es también hacer pequeñas giras y aberturas, como cuchilladas, en alguna cosa, como en un vestido, mangas u otra ropa, como se usaba antiguamente en los trages, assí de hombres, como de mugeres, que llamaban Acuchillados”. Gaztelaniaz ere erabiltzen da *cuchillada* forma, hasierako *a-* gabekoa (Quevedok, adibidez). Mikoletaren solasetan *acuchilladusco* agertzen da: *Yndasu fraca terciopelo acuchilladuscoac*. Dotoreziaren eta modara janztearen ezaugarri dira hala zeta finezko galtzak nola oinetako kutxilatuak.

²⁶ *arrezquero*: ‘ordutik aurrera’; *gero* adberbioan oinarriturik erabiltzen dituen egiturez, ikusi A24: 7 lerroko oharra. Hemen erakuslean oinarritutako forma dugu.

²⁷ *ez dot cerren*: ‘ez dut zertan / zergatik’; ikusi A24: 29 lerroko oharra.

	pabaneagaz baja. ²⁹	
<1196r>	Ondasun oec galdu badaguit, ³⁰	
	semea dichabaguea; ³¹	
	erruqui nauçu, ³² neure aideac,	
	cegaiti nax ni gaztea.	40
	Oy oraingaño ³³ ez nax ni eldu	
	oy bada oguei urtean, ³⁴	
	oy eta, barriz, andiegui da	
	ezconduaren carguea;	
	bertati ³⁵ dacar guiçonaençat	45
	ardurea ta plaguea. ³⁶	

²⁸ *decoro jaquin*: ‘buruz jakin’; cf. *DAut*, s.v. *coro*: “Se toma también por memoria. Úsase regularmente de esta voz con las phrases *saber, decir, o tomar de coro*”.

²⁹ *pabaneagaz baja*: ‘pabana eta baja’; “Xgaz Y” egitura da, “Xrekin Y” egituraren aldaera, ‘X eta Y’ adierazteko.

Hala *pabanea* nola *baja* XVI. mendean modan izan ziren dantzen izenak dira. Ikusi Bennet (2003): “*Pavana*: Una danza señorial cortesana del siglo XVI en la que las parejas avanzan en una procesión lenta y majestuosa. La música es en compás binario o cuaternario, de tempo lento a moderado” eta “*Baja danza*: Una danza lenta y majestuosa (en compás ternario o binario) muy popular a finales del siglo XVI. En sus pasos, los pies se deslizaban suavemente, casi sin separarse del suelo, de allí su nombre, danza baja, que contrasta con otras danzas que incluían saltos, brincos y cabriolas”.

³⁰ *galdu badaguit*: ‘galtzen baditut’.

³¹ *semea dichabaguea*: ‘zuen semea izango da ditzagabea’.

³² *erruqui nauçu*: ‘erruki izan nazazue’; Lazarragaren testuan, **edun*-ek bere forma trinkoak mantentzen ditu aginteran. Bi adibide bildu ditugu: *erruqui nauçu* (A24: 39), *beguirauçu* (A28: 179). *Nauçu* gisako aginterazko forma trinkoak ez ziren ongi ezagutzen Lazarragaren testua agertu arte. Izan ere, historikoki, euskararen hizkera desberdinek egitura perifrastikoetara jotzen dute iragankorretako objektua 1. edo 2. pertsonakoa delarik. Cf. adibidez *Hiri cionat allaua, ençun neçan allauaiçuna* (Zalgize 131). Lazarragak, aldiz, forma trinkoak nasaiki erabiltzen ditu objektu mota hauekin ere: *nançuçu* (A10: 4), *erruqui nauca* (A16: 35, berorika), *naraçuçu* (A17: 48), *çe nafinçu* (A17: 60), *nafinçu* (B3: 70), *nacusu* (B21: 47). Arabarraren erabilera emankor horien ondoan, beste bi aldiz baizik ez dugu aurkitzen objektua 1. pertsonakoa duen aginterazko forma trinkorik: bata *Arrasateko Erreketan* ([*An*]dra urena *Butroecoa nançuçu*, *Butr* A,6), eta bestea Oihenarten poesietan (*galdez nauzun horrez ukenduru negizu*, *Poes.* XXIV, 5).

³³ *oraingaño*: ‘oraindano, oraindik’; cf. Lcc “hasta aquí, *onino, orayngano*”. Eskuizkribuan hiru grafiarekin (<nn>, <ñ>, <ñn>) adierazita aurkitu dugu hitz honetako sudurkari palatala: *orainganno* (A14: 31), *oraingaño* (A19: 15) eta *oraingaño* (A24: 41).

³⁴ *oguei urtean*: ‘hogei urteetara’; ezkondu beharraz mintzo den beste pasarte batean ere adin bera aipatzen du (nahiz neskak hitz egiten duen beste honetan): *Ezconquetaco edadea deut, / oguei urtean elduzquero* (A19: 5-6).

Bestalde, Lazarragaren eskuizkribuan, *el(du)* ‘iritsi’ aditzaren osagarria beti dago inesiboan (-n) eta ez adlatiboan (-ra).

³⁵ *bertati*: ‘berehala’.

Ençuçu eta diracasudan³⁷

ezconduaren dotea:

Ezcondu eta lenaengoa

ona dau ilabetea;

50

badanic bere,³⁸ bertati dauco

cargutan aziendea.³⁹

Berandu ezin⁴⁰ eta gox jagui,

iruli⁴¹ sarri oean,

pensamentua darabilela

55

lecu ascotan, fedea!⁴²

³⁶ *plaguea*: ‘plaga, nekea’; *OEHk* jasotzen dituen adieretan, lehena bakarrik dagokio honi: ‘plaga’, alegia. *DAutek* laguntza gehiago ematen du, s.v. *plaga*: “En sentido moral se toma por cualquier infortunio, trabajo, pesar o contratiempo” edo “Por semejanza se toma por la copia o abundancia de alguna cosa nociva y perjudicial”.

³⁷ *Ençuçu eta diracasudan*: ‘entzun ezazu(e) eta irakatsiko dizu(e)t’; hasiera batean, formaz subjuntibokoa den adizkiari balio finala egotzi genion, baina iduri luke zuzenena dela pentsatzea geroaldia adierazten duela. Mitxelenak (1954a) erakutsi zuen *RS* testuan subjuntiboko adizkiak erabiltzen zirela geroaldia adierazteko, beste hizkuntza askotan ohikoa den bezala (greziera zaharrean, besteak beste): *Ax adinhon ta axa hon* “Sé acomodado y serás bueno” (*RS* 31); *Yquedac ta diqueada* “Darásme y darte he” (*RS* 233). Erabilera horren hiru adibide bildu ditugu Lazarragaren testuan: *ençuçu ta jaquin daguiçun* (A14: 43), *Belarrioc irecaçu eta dançuçun* (A17: 8) eta *Ençuçu eta diracasudan / ezconduaren dotea* (A24: 47-48). Hiruretan, irakurketa berriak *eta* juntagailuak hasierako interpretazioan ekartzen zuen traba konpontzen du.

Bestalde, poema honetan bada *irakatsi* aditzaren beste forma trinko bat: *liracasquet* (A24: 165); Lazarraga da *irakatsi* aditzaren forma trinkoak eskaintzen dituen lehen autorea, ez baitugu aditz horren erabilera trinkoen lekukotasunik aurkitu gainerateko XVI. mendeko testuetan.

³⁸ *badanic bere*: ‘hala ere’; *badanic bere OEHN* ez dago jasota, baina cf. *badarik* ‘hala ere’: funtsean Iparraldean lekukotzen bada ere, badago GN-zko adibiderik (1609ko poesietako batean, zehazki), eta Otxoa Arinek ere erabiltzen du. Lazarragaren eskuizkribuan zazpi aldiz aurkitu dugu: A6: 43, A10: 61, A24: 51, A26: 13, A27a: 7, B5: 27 eta B12: 51.

³⁹ *dauco / cargutan aziendea*: ‘aziendaren kargu egiten du, ondasunen ardura hartzen du’; cf. *OEHN*, s.v. *kargu*: “KARGUTAN EDUKI. Cuidarse (de), tener cuidado (de)”; baina cf., halaber, “KARGU(T)AN [...] **b**) A cargo (de), al cuidado (de)”, hemengo adierari hobeto dagokiona. Bestalde, *azienda* hitzak ‘ondasunak’ adiera du beti eskuizkribuan, eta ez ‘ganadua’; ikusi A24: 52, A28: 101, A28: 154 eta bereziki B5: 1-2: *Sentitu бага castacen da / andiro aziendea*.

⁴⁰ *ezin*: ‘etzin, etzan’; eskuizkribuan lau aldiz dago *etzin* aditza forma jokatugabearen (*ecin* AL: 1152v, *ecinic* A1: 36, *ecingo* A14: 85, *ezin* A24: 53) eta bi aldiz forma trinkoan (*naç* AL: 1152r, *çaucidenean* A16: 86).

⁴¹ *iruli*: ‘bueltak eman, mugitu’; *OEH*ren arabera (s.v. *irauli*), Lazarragarena litzateke aditz honen lehenengo agerraldia.

⁴² *fedea!*: ‘ala ene fedea!’; *OEHk* hainbat formula biltzen ditu (*ene fedea!*, *ala ene fedea!*, *ezpabere ta fedea...*), baina ez *fedea!* bakarrik. Dena dela, ez du ematen bestela ulertzeko modurik dagoenik. Ikusi baita A24: 104.

Pobrea bada, cegaiti eztau
 cegaz sustendu⁴³ honrea,
 ascotan estu⁴⁴ oy bearco dau
 errelleagaz goldea;⁴⁵ 60
 icerdi-orio⁴⁶ franco bear dau
 oy bere bular artean.
 Maira datorrenean, barriz,
 baba cigorrez⁴⁷ saldea;
 çazpi libraco tremes⁴⁸ andia 65
 faisaeçat⁴⁹ aldean;
 ardao çuri San Martingoa
 picherraz iturriean.⁵⁰

⁴³ *sustendu*: ‘sustengatu, irauarazi’; *OEHN* ez da forma honekin aditz bezala lekukotzen (cf. s.v. *sostengatu*, *sostenitu*, *sustentatu*). Ikusi beherago berriz *sustendu* (A24: 125) eta *sustentaceco* (A24: 80).

⁴⁴ *estu*: ‘estutu’; *estu* da *estutu* aditzaren aurrekaria. Ez dago adibide gehiago testuan, baina ezaguna da Hegoaldeko testu zahar (Azpeitiko gutunak, Kapanaga, Otxoa) eta modernoetan (Añibarro, Agirre Asteasukoa, etab.), *OEHK* dioenaren arabera (s.v. *estu*).

⁴⁵ *errelleagaz goldea*: ‘erreila (golde-muturra) eta goldea’; “Xgaz Y” egitura da, “Xrekin Y” egituraren aldaera, ‘X eta Y’ adierazteko. Bestalde, ikusi Lcc “reja de arar, *errellea*”.

⁴⁶ *icerdi-orio*: ‘izerdi’; ez dago *OEHN* jasota (s.v. *izerdi*), baina bai *izerdi-koipetan* “sudando abundantemente”.

⁴⁷ *cigorrez*: ‘lehorrez’; cf. *OEH*, s.v. *txigor* (ikusi, bereziki, Orixeren aipua): “2. (G, AN ap. A), *txior*, *xigol* (L ap. Lh; H), *xigoli* (H). Seco, desecado. “Sec, qui a perdu son humidité. Par ext., une personne sèche, maigre, efflanquée; id. parlant d’un animal” H. “Seco, yerto” A. *Zergatik maasti ugaritik batzuk igali guzia artzen, besteek ordea ondar-mondar txigorrak?* ‘Marc desséché’. Or *Mi* 85. *Baba-txior jaleak dira Aztizkoak*. Or *Eus* 63”.

⁴⁸ *tremes*: ‘ogi-irin hutsarekin egin beharrean, beste zerbait (zekalea, artoa, zahia...) nahasiz egindako ogia’; ogi merkea eta ez oso ona esateko erabilita dago; cf. *OEH*, s.v.: ““(Pan) bazo”, “comuña” Lar y Añ. [...] *Egin oi dira batzubetan iru ogi mueta: bata garbija; bestia tremesa, ta zantarrena ta txakurrentzat obia, birzaizkua*. Mg *PAb* 151”. Ikusi, orobat, Hernán Núñezek (*Refranes o proverbios en romance*, c. 1549) bilduriko atsotitza: “Pan tremés, ni lo guardes ni lo des, mas guárdalo para mayo y comerás de él buen bocado”.

⁴⁹ *fisaeçat*: ‘faisaitzat, faisaiaren ordez’; faisaiaren erosteko dirurik ez duenez, ogirik merkeena haren ordez.

⁵⁰ *ardao çuri San Martingoa / picherraz iturriean*: ‘San Martingo iturriko ura, ardo zuriaren ordez, pitxerrian’; ziur aski, hitz-jokoa egiten ari da: ezkonduarentzat, San Martingo iturrian hartzen duen ura da San Martingo ardo bakarra. Sarri agertzen da “vino de San Martín” espainiar literaturan (hamaika aldiz *CORDEn*, XVI-XVII. mendeetan), eta ez dakigu zehazki zein izan litekeen San Martingo iturria Lazarragaren eskualdean, baina aipatzekoak dira gutxienez Tourseko San Martini dedikaturiko ermita ospetsua Hermuan (Larrea ondoan; Larreakoak urtero joaten dira hara uztailearen 4an, “El Barte” jaia

Ume chipiric ⁵¹ oy eta badau, açaiquetaco ⁵² losea; ⁵³ aciazquero ⁵⁴ ezconquetaco ozegui dago polsea. Pobreonençat oy gachic asco, aberasonec doblea.	70
Mutil-nescatoz lenaengoa ⁵⁵ bete bear dau esea, oy eta aen gobernaceco ⁵⁶ bear dau andi mañea. ⁵⁷	75

ospatzera, eta txistulariei ardo zuria ematen zaie), San Martingo ermita Agurainen (orain udaletxea dagoen lekuan) eta Tourseko San Martinen eliza Gazeon.

⁵¹ *chipiric*: Eskuizkribuan beste behin agertzen da *chipi*: *Cerren çu chipi içanagaiti* (A27b: 25); gainerakoetan, eskuizkribuan *chiquer* agertzen da. Landucciren hiztegian *chipi* eta *chiquir* biak ditugu.

⁵² *açaiquetaco*: ‘hazteko’.

⁵³ *losea*: ‘beldurra’; testuko adibideak urri dira, eta gehienak ‘lotsa’ adierako garbiak dira: *ezton losaric* (AL: 1152v), *banago losaz beteric* (A10: 8), *utra da nescac eguïteco / pregunta losabaguea* (B5: 25-26), *Traidoreac chu eguïten / deusae losabagueric* (A29: 111-112). Baina bada bat bereziki interesgarria, bi adieren hurbiltasuna erakusten duelako: *Eceren losa-bildur бага* (B16: 36). *OEHK* (s.v. *lotsa* 3) biltzen ditu pare bat lekukotasun baieztatzen dutenak ‘beldur’ adiera hori Hegoaldean ere aurkitzen dela: “Aunque en el léxico común no significa ‘miedo’ como en Euskal Herria Norte, eso parece significar en algunas frases hechas. *Amalau urte dauzka eta eztauka etxeko lanak eitteko lotsaik*” (Elexp Berg, *apud OEH*).

⁵⁴ *aciazquero*: ‘hazten denean, hazten den momentutik’; *gero* adberbioan oinarriturik erabiltzen dituen egiturez, ikusi A24: 7 lerroko oharra. Hemen “partizipioa + *-zquero*” dugu. Honakoan, eta baita 151. lerroan datorren *lotu azquero* horretan ere, berezko denborazko interpretazioari balio orokorra antzematen zaio, perpauson inperpersonalitasunaren eraginez, beharbada.

⁵⁵ *lenaengoa*: ‘lehenengo, lehenbizi’; artikulua erantsi zaion arren, adberbioa da.

⁵⁶ *aen gobernaceco*: ‘haiek (mutil-neskatoak, umeak) gobernatzeko’; eskuizkribuan, *aen* zazpi aldiz da zalantzarik gabe genitibo singularra (‘haren’), eta beste zazpi aldiz da zalantzarik gabe genitibo plurala (‘haien’); horren arabera, hemen zalantzazkoa izan liteke aurrekaria *mutil-nescatoz* ala *esea* den; uste dugu zentzuzkoago dela lehenengo aukera.

Bestalde, *aen*, hemen, TO-GEN deiturikoa da, hots, *governaceco* aditz iragankorraren objektua, genitiboan.

⁵⁷ *bear dau andi mañea*: ‘handia behar du trebezia’. *Mañea* da objektua, eta *andi* predikatua, artikulurik gabe. Halako beste bi adibide ditugu, *andi* predikatuarekin: *Çu serviceco andi dot deseoa* (A17: 47) eta *Gaztea sartu ninçan, sentiçaca / andi arçaitte neben engañua* (B15: 49-50); denak dira predikatu bikoitzeko egiturak, eta aditzaren objektuaren predikatu da *andi*. Badira, halaber, predikatu bikoitzeko egitura hauen artean *andia* forma mugatua duten beste hiru adibide: *Poderioa andia doçu, / Ceruco Jaunac emunic* (A7: 39-40), *Oy eta bardin onela bada, / andia jatort caltea* (A24: 5-6) eta *nay deban orduetaco / andia dacar fantasia* (B26: 5-6). Predikatu sinpleetan forma mugatua agertzen da beti: *ene peneau oneyn andia dan azquero* (AL: 1152r), *Ene fedeau andia da ta* (A3: 21), etab. Orobat objektu funtzioan, salbuespen bakarrarekin: *cerren aseguin andi leyola* (B3: 33).

Pausoric asco eguin bea[r] dau sustentaceco ⁵⁸ plazea;	80
contu andia bear dau eguin ez erorteco arean. ⁵⁹ Emazteori ona ezpadau, esean errierte.	
Alcar aditu ezpadaguie, ⁶⁰ ez dabil ondo esea, capelaetan darabiltela ⁶¹ beti aragui errea; ⁶² araguionen ⁶³ jaateraco ⁶⁴ asecabazco salsea. ⁶⁵	85 90

⁵⁸ *sustentaceco*: ‘sendo eusteko’; poema honetan bertan, gorago (A24: 58) *sustendu* erabili du, bai eta beherago ere (A24: 125). Ez dago testuan adibide gehiago. Dirudienez, gaztelaniazko aditz banari dagozkio formaz: *sustendu* : *sostener* eta *sustentatu* : *sustentar*.

⁵⁹ *arean*: ‘handik’; Lazarragaren eskuizkribuan, *arean* ablatibo zahar sinplea (AL: 1143r, A24: 82 eta *areanche* A27: 33), *arerean*, hartatik eratorria (B12: 18, B16: 84 eta B16: 138) eta *arereanic*, eratorriaren pleonastikoa (A24: 130, B5:71), hirurak aurkitu ditugu, bai eta *aric* (B33: 26) ere.

⁶⁰ *Alcar aditu ezpadaguie*: ‘elkar ulertzen ez badute, elkarrekin ondo konpontzen ez badira’; *OEHN* Gasteluzarrena (1686) da *elkar aditu* lokuzioaren lehenengo agerraldia.

⁶¹ *darabiltela*: Lazarragaren eskuizkribuan, *-te-* morfema iragangaitzetako NORI eta iragankorretako NOR argumentuen pluralgile bezala agertzen da: *ecarten* (AL: 1153r, AL: 1154v, A1: 37), *liçatela* (AL: 1154v), *egotela* (AL: 1154v), *darabilte-* (A1: 47, A24: 87), *deustet* (A17: 9), *jate* (B3: 77), *eusten* (‘zien’ nahiz ‘zioten’, *passim*); *-de-* morfema, ordea, iragangaitzetako NOR argumentuaren pluralgile bezala erabiltzen du. Bost aldiz aurkitu dugu eskuizkribuan: *çarade* (AL: 1144v, B16: 91), *dirade* (A1: 52), *çagode* (A5: 2), *çaucidenean* (A16: 86), *gabilçaden* (A17: 93), *çabilçadela* (B16: 147).

⁶² *capelaetan darabiltela* / *beti aragui errea*: Gauzak behar ez den moduan egitea adierazi nahi du, dirudienez, haragi errea kapeletan (eta ez plateretan edo erretiluetan) erabiltzeak, baina ez dugu aurkitu irudi horren beste lekukotasunik.

⁶³ *araguionen*: Ez da erraza interpretazio egokiena zein den erabakitzen, artikulua ala erakuslearena. Eskuizkribuak sintagma osoa lotuta dakar, eta halaxe utzi dugu hemen. Hemen ere, gorago *aen gobernaceco* (A24: 77) lerroan bezala, TO-GEN deituriko egitura da, hots, *araguionen* da *jaateraco* aditz iragankorraren objektua, genitiboan.

⁶⁴ *jaateraco*: *Jan* eta *izan* aditzek aditz-izena osatzeko *-te* atzizkia hartzen dutenean, *-aa-* bokal bikoitza gertatzen da. Aditz horiek beroriek bestelako formetan (*izango*, *jango*, *izan*, *jan*, *janda*) ez dute inoiz bokal bikoitzik agertzen. Itxura guztien arabera fenomeno morfologikoa da oinarrian. Honelaxe dio *OEHk* *jan* aditzari buruz (*izan* aditzari dagokionez, *OEHk* ez dakar bokal bikoitzeko adibiderik): “Documentado en todas las épocas y dialectos. La forma *jan* es general; *jaana*, *jaate-* (aunque no *jaan*) se documentan en Capanaga, Zusaeta (88), Moguel (*PAb* 164), V. Moguel (12), J.J. Moguel (*BasEsc* 261) y fray Bartolomé (*Ic* III 273)”.

⁶⁵ *araguionen jaateraco* / *asecabazco salsea*: Aurreko bertso-lerroetako (A24: 85-88) irudiarekin jarraitzen du: gauzak txarto eginez gero, are atsekabe handiagoa sortzen da senar-emazteak txarto

Abenietan ⁶⁶ badira bere, ezta fa[l]taco carguea: interesean beti darabil guiçonac borondatea. ⁶⁷ Ama ascoren seme ascogaz ⁶⁸	95
bear dau batu urtean; ordu ascotan oyta bear dau iregui ⁶⁹ bere polsea. Semeric badeu ⁷⁰ esaten jago: ⁷¹ “Aita, eguidac jaquea”;	100
ari jaquea eguin orduco, alabeorrec gonea. Oy ainbat dacust lazeria ⁷² ze eraetan jat, ⁷³ fedea! Oni aparta al daquiona, ⁷⁴	105

konpontzen diren etxean. Antzeko hitz-jokoa dago hurrengo poeman: *ni banajoa salsearen aurquietan* (A25: 7).

⁶⁶ *Abenietan*: ‘ados jartzen’.

⁶⁷ *interesean beti darabil / guiçonac borondatea*: ‘gizonak beti bilatzen du bere interesa’.

⁶⁸ *Ama ascoren seme ascogaz*: ‘jende askorekin’.

⁶⁹ *iregui*: ‘ireki, zabaldu’.

⁷⁰ *badeu*: *deu-* moldeko **edun* aditzaren formak ez dira asko eskuizkribuan, eta gainera poema gutxi batzuetan bildu dira: *deut* (A16: 66, A19: 3, A19: 5, A19: 43, A19: 47, A25: 20), *deudan* (A16: 31), *badeu* (A24: 99), *deuc* (A25: 4), *deban* (B26: 5), *ezteu* (B30: 21), *deben* (B30: 22). Gutxi dira, orobat, *de-* eta *du-* moldeetakoak.

⁷¹ *esaten jago*: ‘esaten dio’.

⁷² *lazeria*: ‘miseria, eskasia’; *OEH*ren arabera, Lazarragarena litzateke izen honen lehenengo agerraldia.

⁷³ *eraetan jat*: ‘erotzen naiz’; *eratu* “enloqueçerse” Landuccik dakar, eta ondo lekukotzen da GN-zko testuetan (*TAV* 3.1.19, Berriain...), besteak beste. NOR-NORI laguntzailea Beriainek eta Agirre Asteasukoak erabiltzen dute (cf. *OEH*, s.v. *erotu*); *zoratu* aditza ere (cf. *OEH*, s.v. *zoratu*) hala NOR laguntzailearekin nola NOR-NORI laguntzailearekin erabiltzen dute bizkaierazko idazleek (gehi Iztuetak eta Arruek).

⁷⁴ *Oni aparta al daquiona*: ‘honi ihes egin ahal diezaiona’, hots ‘ezkontzetik eta ezkontzearen ondoriozko lazeriatik ihes egin ahal dezana’.

daquiona: Nahiz eta eskuizkribuan *daguiona* irakurtzen den, uste dugu *daquiona* gisa zuzendu behar dela. Lehenik, laguntzaile horrekin doan aditz nagusia aditzoina da, eta badakigu testu zaharrenetan *egin*-ekiko perifrasiak kasik beti partizipioa hartzen duela aditz nagusi gisa. Bestalde, aditz hau *egin* gisa interpretatzeak beste arazo bat ekarriko luke, argumentu egiturari dagokiona; izan ere, suposatuko luke NOR-NORI joko baten parean garela, gisa horretako patroiak biziki nekez aurkitzen direlarik XVI. mendeko testuetan. Arrazoi horiengatik, nahiago dugu pentsatu idazleak akats bat egin duela, eta

	dicha onezco semea.	
<1196v>	Edola bere, urten artean ⁷⁵	
	oguetta amar urtean, ⁷⁶	
	neuronec ala eguin gura dot,	
	bici al baninz artean.	110
	Jaun Cerucoac, arren, dindala ⁷⁷	
	cunplietaco dichea.	
	Nigaz ezcondu gura dabena	
	sosega bidi ⁷⁸ baquean;	
	oy onegaiti ichaden ⁷⁹ begui	115
	dozenaxe ⁸⁰ bat urtean;	
	artean, barriz, goza deçadan	
	oraingo libertadea.	
	Oy oni luce derechanori ⁸¹	
	ce bego ⁸² ene ustean. ⁸³	120

egin-en ordez, **edin* laguntzailea idatzi nahi zuela. Hortaz, NOR-NORI joko bat genuke, *apartatu* aditzari egokiagoa dena, eta aditzoina, **edin* laguntzailearen aditz nagusia, garai hartan espero den bezala.

⁷⁵ *urten artean*: ‘(ezkondurik etxetik) irten artean’ esan nahi du.

⁷⁶ *oguetta amar urtean*: ‘hogeita hamar urterekin’.

⁷⁷ *dindala*: ‘eman diezadala’; *-*in*- erro zaharreko adizkia.

⁷⁸ *sosega bidi*: ‘lasaitu bedi’.

⁷⁹ *ichaden*: ‘itxaron’; *itxaden* aldaera Antzuolako dotrinan (c. 1678) eta *Egiaren Kantan* (c. 1638) ere lekukotzen da (cf. *OEH*, s.v. *itxaron*).

⁸⁰ *dozenaxe*: ‘dozenatxo’; Lazarragaren eskuizkribuan, *-txo* atzizkia beti erabiltzen da txikigarri moduan; *-xe* atzizkiak, berriz, hiru balio hartzen ditu: **1**) Txikigarria (*-xe* = *-txo*), kutsu afektiboarekin (mespretxua, trufa...) nahiz gabe: *bervaxe* (A7: 117), *daquidancheau* (A10: 21), *gauçaxe* (A10: 23), *presentexeac* (A14: 69), *çuzpirioxe* (A14: 73), *esecoxeoc* (A19: 14), *urtexe* (A19: 16), *dozenaxe* (A24: 116), *erreguxeau* (A26: 31), *bobedaxeoc* (A28: 59), *conquistaxeau* (B11: 13 oh. pal.) eta beharbada *Peru Errochec* (A27: 31; ik. lerro horretako oharra). **2**) Izenondo eta aditzondoan intentsitate markatzailea: *gueldixe* (AL: 1140v), *goitixeago* (A1: 23), *claruxeago* (A7: 49), *gueixeago* (A10: 59). **3**) Indartzailea (izenordain indartuekin, eta *eben* / *arean*-ekin): *bercheac* (A7: 77, A29: 62), *gueurcheoc* (A7: 88), *neurcheau* (A10: 46), *ebenche* (B3: 42), *areanche* (A27a: 33). Kasu batean (*urteje* A14: 6), ez dakigu zehazki zein den balioa.

⁸¹ *oni luce derechanori*: Dozenatxo bat urte itxaroteari luze irizten dion hori, alegia.

⁸² *ce bego*: ‘ez dadila egon’; *b-* aurrizkidun jusibozko forma hauek beti *ze* partikula hartzen dute, eta *b-* ez beste morfemekin hasten direnak *ez* ezeztapenezko partikularekin baizik ez daitezke ager: *Jaunorrec ez dindala ondasunic* (A17: 65) eta *Bada bere, Jaunac ez nafinela, / servidu bada, ni pauso laz artan* (B4: 4-5). Ikusi halaber *Hora il daguien mendian Guiçona idoro ez didila* (Garibai 139-52).

Oy nitaucat⁸⁴ emazte on bat,
 ceña dan ama andrea;⁸⁵
 Jaun Cerucoac oni demala⁸⁶
 bici ona ta lucea,
 cegaiti onec sustenduco nau 125
 egunean da⁸⁷ gabean.
 Gradu andian jarriric nago,
 ene eguitafedea;⁸⁸
 oy orain ez letorquet⁸⁹ ondo
 arereanic⁹⁰ jastea.⁹¹ 130
 Orain dama bat servietan dot,
 lindea parebaguea;⁹²
 oy eztauco meresciduric
 niganic⁹³ ancietea,⁹⁴

⁸³ *ene ustean*: ‘ene zain, ene esperantzan’; adiera honetan ezaguna da lehendik ere (cf. *OEH*, USTEAN (c), s.v. *uste*), baina hauxe dugu adibiderik zaharrena (hurrengo 1658koa: Iturbe, *ContAV* 5.1.5).

⁸⁴ *nitaucat*: ‘nik daukat’.

⁸⁵ *ama andrea*: ‘ama’, *Milia Lasturko*-ren eresitik, bederen. ‘Amona’ adieraren adibideak beranduagokoak dira (Mg *PAb...*), baina lehenago badakar Mikoletak hiztegitxoan. Ematen du poetak aita galdu duela (1564an hil zuen emaztearen senitarteko batek), ahaide hurkoek agintzen dutela bere ezkontzaz, eta ama bakarrik agertzen dela babes gisa.

⁸⁶ *demala*: ‘eman diezaiola’; *eman* aditzaren jusibo trinkoa. Mitxelenak (*SHLV* 795-796), *RS*-ko *eman* aditzaren forma trinkoak aztertzean erakutsi bezala, *demala* hirupertsonala da, ez bipertsonala. Bestela esanik, datibo komunztadura betetzen da, baina, aldaketa fonetikoaren eraginez, datiboaren marka desagertu da (< **demaola*).

⁸⁷ *da*: ‘eta’.

⁸⁸ *ene eguitafedea*: Cf. Asp *Leiz*, *egietafede* esapideari buruz: “Especie de juramento empleado por los niños para afirmar o prometer algo”. LE-k baditu adibideak (*egietafedea*, baita *egietafedes* ere), eta Azkuek aezkeran bildu zuen (*A EY* II, 124), *OEH*-ren datuen arabera (*EGIA* ETA FEDE, s.v. *egia*).

⁸⁹ *letorquet*: ‘letorkidake’; *-ki* gabe.

⁹⁰ *arereanic*: ‘handik’; ablatibo pleonastikoa behin baino gehiagotan agertzen da eskuizkribuan: *lecureanic* (AL: 1145v, B21: 82), *arereanic* (A24: 130, B5: 71), *altureanic* (B21: 80), *O[e]reanic* (B33: 1). Bestalde, *arean* / *arerean* / *arereanic* / *aric* formei buruz, ikusi A24: 82 bertso-lerroko oharra.

⁹¹ *jastea*: ‘jaistea’.

⁹² *lindea parebaguea*: Hiru aldiz dago *lindea parebag-* eskuizkribuan: *Dama bategaz t[o]padu ninçan*, / *lindea parebagaric* (A7: 5-6), *Donzellacho bat ecusi neben*, / *lindea parebagaric* (A14: 21-22) eta *Orain dama bat servietan dot*, / *lindea parebaguea* (A24: 131-132). Hirugarrenean errimak eskatu du bukaera aldatzea. Gaztelaniaz, 1543ko lan anonimo batean aurkitu dugu ondokoa: “Pues una reina excelente / **linda sin comparación** / viene y trae a la serpiente” (*apud CORDE*). Eskuizkribuan, beste behin ere badago *parebagaric* erabilera adberbialean: *Oy jente asco* / *egoan parebagaric* (A28: 73-74).

eguin deustan mesedeac	135
servidu jaguin artean, ⁹⁵	
cegaiti nei traspasadu ⁹⁶	
amorearen leguea.	
Oraindo ⁹⁷ beti ičan nax	
oy amoradu firmea;	140

⁹³ *niganic*: ‘nik’; ablatiboa subjektu lanetan. Agentea gehienetan instrumentalean da, bai Lazarragaren testuan, baita garai hartako gainerateko testuetan ere: *denpora baten ičan ninčan / amoreminez tentadua* (A21: 1-2); *Iustificatu ičan da sapientiá bere haourrés* (Leiz Mat. XI, 19) ‘la sapience a été justifiée par ses enfants’; noiztenka ablatiboan ere agertzen zaigu Lazarraga eta Leizarragaren testuetan: *neure aragui gaxtoaganic / ičan ninčan ni tentadua* (A21: 27-28), *niganic ancietea* (A24: 134); *Çuhurretarić diligentqui informatu ičan cen demboraren araura* (Leiz Mat. II, 16).

⁹⁴ *ancietea*: ‘ahaztea’; *ancitu-* (AL: 1146v, AL: 1151r, AL: 1152r, AL: 1152v bis, A7: 12, A17: 23, B3: 59), *anci jaquinic* (AL: 1142v, AL: 1145v) eta *ancietea* (A24: 134, A24: 144) formak agertzen dira eskuizkribuan. *OEHN* ez dago forma hauen lekukotasunik mendebaldean, ez bada Azkuerenetik harturiko “*antzitu* V-arr”. Cf. *OEH*, s.v. *ahaztu*: “El participio en V ant parece ser *aztu* con *a* nasal, escrita normalmente *aztu* y una vez (RS 156) *anztu*. Respecto al sust. vbal. ines., Lcc *azketan erreza* s.v. “olvidadizo” y Mic *ta aztuten badozu / eztozu ondo eiten* (TAV 3.1.27)”.

⁹⁵ *servidu jaguin artean*: ‘niri serbidu egin artean, serbidu egiten dida(te)n artean, balio dida(te)n artean’; *servidu* aditzak hiru esanahi ditu eskuizkribuan, hirurak gaztelaniazkoen parekoak: 1) *DAut*, s.v. *servir*: “cortejar o festejar a alguna dama, solicitando su favor” (cf. poema honetan A24: 131). 2) *DAut*, s.v. *servirse*: “Agradarse de alguna cosa, quererla o admitirla con gusto. Úsase en el estilo cortesano, quando se suplica o pide a alguno que execute algo: como *Sírvase V.m. de dexarme entrar*”. 3) *DAut*, s.v. *servir*: “Vale también aprovechar, valer alguna cosa, ser de uso o tener alguna utilidad para algún fin”. Ondoa *jaguin* (eta ez *jaquin*) izateak esan nahi du hemen erabilera iragankorra dela; hortaz, edo lehenengoa edo hirugarrena; eskuizkribuan adiera honetako bakarra den arren (eta beste biak ugariak), testuinguruak pentsarazten digu hemen hirugarrena datekeela.

Jagui- hainbat aldiz agertzen zaigu eskuizkribuan. Askotan aditz trinkoa edo beregaina da, baina laguntzaile gisa ere agertzen zaigu, partizipioa aditz nagusizat harturik. Bestalde, gehienetan aditz jokaturgabea iduri du: *Jri remedio emun jagui[* (AL: 1138r), *Nachaçu suplicaetan nay daquičula, ene peneau oneyn andia dan azquero, remedioa emun jaguiten* (AL: 1152r), *eta prometidu even biac ez alcarri ichi jaguiteco, arean da Sirena ta Silvia idoro artean* (AL: 1152v), *cegaiti artu ez daiquean / oy beste servidoreric; / oy alcançadu daiqueano / ez artu jaguin celoric* (A14: 99-102), *Orain dama bat servietan dot, / lindea parebaguea; / oy eztauco meresciduric / niganic ancietea / eguin deustan mesedeac / servidu jaguin artean* (A24: 131-136), *Jaun Cerucoac / çuri bidaldu jaguinic; / adietaco / badeçu miramenturic, / ez consentidu / ceure lurrean gaxtoric* (A28: 165-170), *Aren aoti berba oa / neguianean aditu, / reberencia jaguiteco / belaucoc neben incadu* (B12: 13-16), *Apea nindin çaldirean; / guchi bat apartaduric / berba neguion lurrerean, / neurau nengoan lecurean / reberencia jaguinic* (B16: 66-70), *Beti nabil caso au dala / trabajadua azquero, / inox dicharic ez tudala / bencedoreçat atabala / jo jaguiteco sendoro* (B16: 111-115), *guztiay berba jaguinic* (A29: 50), *modu onetan / oyta berba jaguinic* (A29: 79-80). Edozein kasutan, beti agertzen da iragankor gisa eta datibozko argumentu batekin. Uste dugu aditz ezezagun horren azpian *egin* aditzaren forma hirupertsonala (NORK-NORI-NOR) ezkatzen dela.

⁹⁶ *nei traspasadu*: ‘hautsi nezake’.

⁹⁷ *Oraindo*: ‘orain arte’.

orain ez neuque errazoaric
 icenau⁹⁸ borraetea,⁹⁹
 ez gueiago gaztaçaroau¹⁰⁰
 ain laster ancietea.
 Claramente dacustan guero¹⁰¹ 145
 galçaiten libertadea,
 ezconduzquero¹⁰² provechaetan
 oy ezta damuquet[e]a.¹⁰³
 Uztarriori ezarrizquero,
 sufridu bear goldea; 150
 orapilagaz¹⁰⁴ lotu azquero,
 neque da ascaetea.
 Gauça fortiça¹⁰⁵ oy dana¹⁰⁶ bacust¹⁰⁷

⁹⁸ *icenau*: -au elementu deiktiko huts gisa interpretatzea, aurretik aipatutako *amoradu firmea* sintagma erreferente duelarik, ez da aukera bakarra; *icenau* sintagma *nire izena*-ren ordaintzat ere uler liteke, artikulutik hurbilago legokeen erabilera. Artikulu eta erakusleen arteko muga lausoaren adierazgarri da adibide hau. Eskuizkribuan dena batuta ageri da idatzita eta horrela utzi dugu gure testuan.

⁹⁹ *ez neuque errazoaric / icenau borraetea*: *Errazoa (izan/eduki)* esamoldeak bi joskerak (-tzea eta -tzen) onartzen ditu testuan, ohiko -tze(ra)ko daraman egituraz gainera: *onela penaetan [azpian penaetea] / ez doçu errazoaric* (A16: 7-8) eta *Errazoaric ez daucaçu / niri ifinten coplaric* (A23: 47-48), *ez neuque errazoaric / icenau borraetea / ez gueiago ... ancietea* (A24: 141-144).

¹⁰⁰ *gaztaçaroau*: ‘gaztaro hau’; *OEhk gaztezarro* bildu du (s.v. *gaztaro*), eta aldaera Euskal Herriko bi muturretan lekukotzen da. Badirudi adibide honek ez duela -au erakusle gisa interpretatzeko aukera askorik; dena den, artikulu argia den zenbait adibidetan ageri den disimilaziorik ere (A21: 13ko *desdichaduau* partizipio mailegatua, kasurako) ez du honek.

¹⁰¹ *dacustan guero*: ‘ikusten baitut, ikusten dudanez’; *gero* adberbioan oinarrituriko egiturei buruz, ikusi A24: 7 lerroko oharra. Azalpenezko gisa interpretatzen ditugun perpaus kausaletarako -n *guero* eta -n *azquero* egiturak erabiltzen ditu; -n *guero* horietako bat da hau. Eskuizkribuan ugari agertzen da “aditza + -an gero” egitura, instrumentalik gabe: *medecinea çu çarean guero* (AL: 1152v), *Abisaetan çaitudan guero* (A10: 71), *ez dodan guero culparic* (A16: 36), *a liçan guero medicua* (A21: 8), *Claramente dacustan guero* (A24: 145), *dagoan guero / gauaro au illun* (B3: 43-44).

¹⁰² *ezconduzquero*: ‘ezkontzen garen momentutik’; *gero* adberbioan oinarrituriko egiturei buruz, ikusi A24: 7 lerroko oharra. Hemen “partizipioa + -zquero” dugu.

Honakoan, eta baita bi lerro beherago datorren *ezarrizquero* horretan ere, berezko denborazko interpretazioari balio orokorra antzematen zaio, perpauson inperpersonalitasunaren eraginez, beharbada.

¹⁰³ *damuquet[e]a*: Errimak eta silaba-kopuruak eskatuta zuzendu dugu.

¹⁰⁴ *orapilagaz*: ‘orapiloagaz, korapiloarekin’; Landuccik *orapin* dakar.

¹⁰⁵ *fortiça*: ‘bortitza, sendoa’; *OEH*ren arabera Gerriko dateke aldaera honen lehen agerraldia. Orain arte G eta GN-n zegoen dokumentaturik, eta ekialderago ere bai. Lazarragaren eskuizkribuan sei aldiz dago (A14: 18, A16: 81, A24: 153, A28: 50, B15: 97, B16: 9).

¹⁰⁶ *dana*: ‘dela’; -na konpletiboa.

ezconduaren carguea;	
carga andia sufrietaco	155
oraindo ¹⁰⁸ nax gaztea.	
Azaiteau ¹⁰⁹ galdu lerait ¹¹⁰	
ardura usaçaqueac; ¹¹¹	
ene aguinoc ezin jan leie	
aragui errebagea; ¹¹²	160
estomagoau galdu leiquet	
bianda probaçaqueac. ¹¹³	
Oean calentureac liquet ¹¹⁴	
lagunic baneu aldean;	
laster batean oy liracasquet ¹¹⁵	165
beste mundura bidea.	
Gauça sacona bide ¹¹⁶ da, ičan,	
isaso ondarbagea;	

¹⁰⁷ *bacust*: ‘badakust, ikusten dut’.

¹⁰⁸ *oraindo*: ‘oraindik’.

¹⁰⁹ *Azaiteau*: ‘hazte hau’; cf. *OEH*, s.v. *hazte*: “Alimentación, nutrición; educación”. Pasartearen zentzu nagusia argian den arren (ez du dontzeila gaztetxoarekin ezkondu nahi), hitzez hitzeko esanahia ez da hain gardena. Izan ere, eman dugun interpretazioa ez da gogo-betekoa; *azaite* hitzarentzat, adibidez, beste aukera bat ere aztertu dugu: ‘azeite, olio’ izatea, López de Guereñuren *Voces alavesas* liburuan (s.v. *azaite*) dioenari kasu eginez: “Vulg. por *aceite*. [...] (Corriente)”.

¹¹⁰ *galdu lerait*: ‘galaraz liezadake’; *eragin* aditz laguntzailea, kausatibotasuna markatzeko. Lazarragak **eradutsi* ere erabiltzen du kausatibotasuna adierazteko (AL: 1145v eta A27: 5).

¹¹¹ *ardura usaçaqueac*: ‘ardura usatzeak, ardura ez erabiltzeak, arduragabe jokatzek’, hain zuzen ‘gazteegi ezkontzek’.

¹¹² *aragui errebagea*: Neska gazte dontzeilak dira, ziur aski, ‘haragi erregabea’.

¹¹³ *bianda probaçaqueac*: Berriz ere neska gazte dontzeilak dira, ziur aski, ‘bianda probatugabea, janari dastatu gabea’.

¹¹⁴ *calentureac liquet*: ‘sukarrak emango lidake, joko ninduke, harrapatuko ninduke’, hots, ‘sukarra izango nuke’; *liquet* adizkia **i(n)* aditza da, euskara zaharrean maiztasun handiarekin agertzen zaiguna ‘eman’ adierarekin.

¹¹⁵ *liracasquet*: ‘irakatsiko lidake’; poema honetan bada *irakatsi* aditzaren beste forma trinko bat: *diracasudan* (A24: 47), bakarra, honekin batera, XVI. mendeko testuetan.

¹¹⁶ *bide*: ‘dirudienez’ esanahia duen partikula ez da ohikoa mendebaldeko testuetan. Cf. *OEH*, s.v.: “2 **bide** (G, AN, L, BN, S, R ap. A; SP, Lar, *VocCB*, Dv, H). [...] De empleo general salvo en suletino; tampoco es frecuente en textos vizcaínos”. Baina Lazarragak eta Etxeparek *bide* partikula erabiltzen dute probabilitatearen adierazteko, trinkoekin zein perifrasiekin: *Gauça sacona bide da, ičan, / isaso ondarbagea* (A24: 167-168), *jai bide ninčan ayn tenporatan* (B20: 26); *çure pena dioçunoc nonbayt handi videytuçu* (Etx IX, 30), *Ene gogoa balyaqui mayte vide nynduque* (Etx V, 13).

neure buruau ez nei ondo
 andratan¹¹⁷ confiacea.¹¹⁸ 170
 Ene aideac, oy arren, au da
 neuronen respuestea:
 acordaetan¹¹⁹ ez dodala
 ain laster ezconquetea.¹²⁰

Laçarraga

OHAR PALEOGRAFIKOAK:

1 Aurrekoak ez bezala, poema hau aurreko poema idatzita dagoen orrialdearen ezkerreko zutabearen hasten da, baina hurrengo orria osoki hartzen du (1196r eta 1196v). Letra bera izan badaiteke ere, tamaina txikiagokoa da poema guztian zehar, eta lerroarteak ere estuagoak. || deustae] *-tae* lerro gainean idatzita, ez zelako lerroan sartzen, nonbait, aurreko tatxaduraren kariaz. **1-2** Aide ... cartea] ezkerretara lerro oso bi ezabatu dira: *Arriolaric oita Larrara / jasi ei da cartea*. Horien ordeztatu dira beste bi hauek. Esku bera da, ziur aski, bi bertsoak idatzi dituenak. **37** badaguit] *ba-* zerbaiten gainean idatzita, agian *azq-* (*azquero* jartzeko, hain zuzen). **79** bear] esk. *bea*. **82** arean] esk. *area*, baina azken *-a* bokalaren gainean lakioarekin. **92** faltaco] esk. *fataco*. **103** dacust] esk. *daçust*. **105** daquiona] esk. *daguiona*. **107** urten] aurrean zerbait tatxatuta. **113** dabena] badago beste letra bat ondotik, ezabatuta. **121** nitaucat] esk. *nitaucatat*. **146** galçaiten] esk. *galçaitte*. **148** damuquetea] esk. *damuqueta*. Errimak

¹¹⁷ *andratan*: Oro har, bizidunekin, Lazarragak *-gan* erabiltzen du leku-postposizioa aitzin; horrek balio du izenentzat baina baita izenordainentzat ere. Baina izen plural eta mugagabeak (hemen *andratan*) bizigabeak balira bezala tratatzen dira (hots, *-gan* gabe); joera hau bat dator beste testuetan aurkitzen denarekin (Etxepare, Leizarraga...).

¹¹⁸ *Gauça sacona bide da, içan, / ... / ... / andratan confiacea*: Molde tradizionalako kopletan bezala (ikus eskuizkribu honetan A4: 9-12 eta A4: 17-20), bi bertso-lerrotan sarrera estilizatu gisako irudi ordezkaria eskaintzen da (A24: 167-168), eta beste bi bertso-lerro figuratibotan irudi fokala (A24: 169-170), ondokoa esango balu bezala: ‘itsaso hondargabea sakona dela esatea baieztapen ukazina den bezala, ukazina da orobat ez litzatekeela zentzuzkoa izango nire burua andren esku uztea’.

¹¹⁹ *acordaetan*: ‘onartzen’.

¹²⁰ *acordaetan [...] ezconquetea*: *acordadu* ‘erabaki, onartu’ aditzak bi joskerak (*-tzea* eta *-tzen*) onartzen ditu eskuizkribuan. Bost bider aurkitu dugu osagarria *-tzen* forman: *acordadu eben joaten* (AL: 1146r), *acordadu eben arçai aberaspatequin jarten arçaiçat* (AL: 1146v), *acordadu eben aen esque joaten* (AL: 1151r, AL: 1151v), *acordadu dot erietan* (B16: 118). Bi bider erabili du osagarria *-tzea* forman: *acordaetan ez dodala / ain laster ezconquetea* (A24: 173-174), *acorda badeçaçu ucacea* (B3: 89).

Azken bi lerroak, hiperbatonaz ohartzuz gero, ondo ulertzen dira: *ez nei ondo neure buruau andratan confiacea*, ‘ez nuke ondo egingo neure burua andren esku utziko banu’.

eta silaba-kopuruak hala zuzentzea eskatzen du. **163** Oean] aurrean *gabea-* (*gabean* jartzeko-edo) ezabatuta. **165** liracasquet] *-cas-* beste zerbaiten gainean idatzita (ziur aski *-quet* idatzi du lehenengo, hain zuzen *liraquet*). **174** laster] *-e-* beste letra baten gainean idatzita. **175** Laçarraga] esk. *LÇRGA* monograma.

Nola aipatu testu hau:

Lazarraga, Juan Perez, 2012 [c. 1602], “A24 – Aide andioc bidaldu deustae...” [PDF], in G. Bilbao et al. (arg.), *Lazarraga eskuizkribua: edizioa eta azterketa (2.0)*, Vitoria-Gasteiz: UPV/EHU. Interneten eskuragarri: <<http://www.lazarraga.com>> [Kontsulta: uuuu/hh/ee].

Lan hau [Creative Commons-en baimen baten mende](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/) dago